

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 124 2003

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2004 och för recensioner 1 september 2004.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-21-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

påvisningen av forfatterens fine bruk av ironi, og hennes språklige strategier, der noe usagt både hos novellepersonene og i forfatterens egen narratologiske teknikk blir betydningsbærende. Konsentrasjonen omkring temaer som løgn og sannhet, makt og avmakt, og avvikerer og den utstøtte i forhold til et uforstående fellesskap, fremhever noe karakteristisk i hele Sandels forfatterkap. Men den gjennomførte studien gir neppe dekning for å karakterisere Sandel som spesifikt feministisk og modernistisk forfatter.

Vandringen gjennom Sandels tekster har likevel gått langs en vei med mange utsyn og nye impulser, og vil sikkert kunne gi inspirasjon til en rekke fremtidige litterære studier, både for Billing selv og for hennes lesere.

Bibliografi

- Bale, Kjersti 1989. *Friheten som utopi : en analyse av Cora Sandels Alberte-trilogi*. Oslo, Novus
- Furberg, Mats 1971. *Saying and Meaning : a Main Theme in J. L. Austin's Philosophy*. Oxford, Blackwell
- Garton, Janet 1993. "Cora Sandel (1880–1974)", i *Norwegian Women's Writing 1850–1990*. London, Athlone s. 128–146
- Gimnes, Steinar 1973. *Cora Sandel : Barnet som elsket veier*. Oslo, Gyldendal
- Lebowitz, Judith 1974. *Narrative Purpose in the Novella*, i *De Proprietatibus Litterarum*, Indiana University, ed. C. H. Van Schooneveld. The Hague: Paris, Mouton
- Lervik, Åse Hiorth 1977. *Menneske og miljø i Cora Sandels diktning : en studie over stil og motiv*. Oslo, Gyldendal
- Ofstad, Erna 1946. *Tre kvinneskikkelser i moderne norsk litteratur : Vibeke Jenny Alberte*. Oslo, H. Aschehoug & Co.
- Solumsmoen, Odd 1957. *Cora Sandel : en dikter i ånd og sannhet*. Oslo, H. Aschehoug & Co.
- Vinje, Finn-Erik 1972. *Svecismer i norsk*. Skrifter/Norsk språknemnd; 9. Oslo, Cappelen
- Øyslebø, Olav 1992. "Tonen som betydningsbærer i samtale. Om Cora Sandels roman *Kjøp ikke Dondi*, i Øyslebø *Det usagte sagt : studier i ikkeverbal kommunikasjon i tale og tekst*. Oslo, Universitetsforlaget, s. 101–123
- Øyslebø, Olav 2001. Maurits Hansen som forteller : en studie av fortellemåter, språk og stil i de første romaner fra norsk miljø etter 1814. Oslo, Solum

Karin Edlund, *Från den västerbottniska frostmyren till den socialpolitiska hetluften. Astrid Våring, konservativ författare i Folkhemmets Sverige*. Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk, Umeå universitet. 2003.

Den västerbottniska författaren Astrid Våring föddes i Umeå 1892 och dog 1978. Hon romandebuterade 1924 och gav totalt ut femton romaner, ett par novellsamlingar, en diktsamling och en fackbok samt publicerade sig flitigt i pressen. Hon utbildade sig dessutom till lärarinna i Stockholm, var guvernant på västgötaslätten, journalist på den frisinnaede oppositionstidningen *Västerbottens-Kuriren*, folkbildningsvivre samt adjunkthustru och mor i Vänersborg, ordförande i Vänersborgs Moderata Kvinnoförbund och ensamstående tvåbarnsförsörjare i Stockholm.

Under en lång period har denna mångsidiga författare varit bortglömd i vår litteraturhistoria. Hon har emellertid nu blivit föremålet för Karin Edlunds doktorsavhandling *Från den västerbottniska frostmyren till den socialpolitiska hetluften. Astrid Våring, konservativ författare i Folkhemmets Sverige*. Titeln på avhandlingen ger en föreställning om den spännvidd som finns inom författarskapet och Karin Edlund behandlar det med syftet att uppmärksamma en föregångare till stora och betydligt mer etablerade västerbottensskildrare som Sara Lidman, Åke Lundgren och Torngny Lindgren. Därmed följer också självskrivet ambitionen att återuppväcka ett stycke svensk litteraturhistoria. Karin Edlund vill med sin avhandling undersöka hur "myten om landskapet och dess människor" (s. 16) gestaltas i författarskapet. Hon vill dessutom lyfta fram Astrid Våring som samhällskritiker, ett inslag som framträder i Vårings verk under hela den period som Edlund analyserar och som dessutom genomgår väsentliga förändringar. Tönvikten i avhandlingen ligger på fyra romaner, nämligen genombrottsromanerna *Frosten* (1926) och *Vintermyren* (1927), vilka utspelas i 1860-talets Västerbotten, *Katinka* (1942) som från västerbottnisk horisont skildrar tiden kring 1809 vid kriget mellan Sverige och Ryssland samt slutligen samtidsromanen *I som här inträden...* (1944). Ett skäl till att välja just dessa romaner är att de förenas av vad Edlund kallar "en längtan [...] till naturen och friheten, till något ursprungligt och äkta" (s. 12), och de kan därigenom placeras in i en nordisk litterär strömning under mellankrigstiden, då flera författare gestaltade och problema-

tiserade brottet mellan gammalt och nytt, mellan bondekultur och modernt industrisamhälle. Perioden omfattade dessutom, som Edlund visar, viktiga förskjutningar i Astrid Värings författarskap. Från 1920-talets lustskrivande övergick författandet under 1940-talet till att bli hennes försörjningsmedel. Detta föranleder avhandlingsförfattaren att även uppehålla sig vid Astrid Värings förhållande till litteraturmarknaden, hennes förmåga att skriva ”populärt” samt hennes behärskning av de populärlitterära verkningssmedlen. Som en del av syftet att studera Astrid Väring i det litterära fältet ingår undersökningen av de litterära verkens mottagande. Metodiskt omfattar avhandlingen således såväl motivstudier som biografiska och litteratursociologiska analyser. Den teoretiska ramen utgörs av resonemang kring förhållandet mellan periferi och centrum samt regional identitet vilka formulerats i aktuell postkolonial teori-bildning. En litteratursociologiskt inriktad diskussion om populärlitteraturens och den opinionsbildande litteraturens villkor och estetik är också central för avhandlingen.

Förutom det inledande avsnittet som presenterar syfte, metod och teoriansknytning samt ger en forsknings- och materialöversikt består avhandlingen av fyra kapitel. Spridda över dessa kapitel löper en biografisk översikt som kronologiskt anknyts till de romaner avhandlingen behandlar. Kapitel 1, ”Norrländsk utgångspunkt”, presenterar den ekonomisk-historiska utveckling som bildade förutsättningen för framväxten av en regional litterär tradition. Förhållandet mellan Norrland och det industriellt expanderande södra Sverige ställs i fokus, liksom Astrid Värings reaktioner på det moderna samhällets framväxt och dess konsekvenser för det norrländska landskapet. Hennes engagemang för den norrländska kulturen, framför allt uttryckt i hennes journalistiska verksamhet, knöt an till den kritik som riktades norrifrån mot sörlänningarnas brist på kunskap om den norrländska regionen och dess historia – en kritik som också blev en del i en identitetsskapande process. Den ambivalenta hållning som norrlänningarna uppvisade gentemot kulturen söderut – man angrep okunnigheten om Norrland men var samtidigt beroende av den modernitet och marknad som kom från söder – kan, menar Edlund, liknas vid de postkoloniala kulturernas relation till imperiebyggarna. Förtryckarna tillhandahåller så att säga både förtrycket och utvecklingen i en oupplöslig enhet.

I detta kapitel tas vidare upp den norrländska berättartradition som utvecklades från slutet av 1800-talet och det begrepp ”norrlandsromantik” som de norrländska berättarna hade att kämpa emot. Föreställningen om norrlandsprosan som sentimental och romantisk drabbade flera av dem som försökte nå en större publik med sina verk. Vid närmare betraktande var det snarast naturskildringarna och den sociala medvetenheten som förenade tidiga berättare som Pelle Molin, Otto Dalkvist och Karl Östman.

Kapitel 2 behandlar dubbelromanerna *Frosten* och *Vintermyren* och framför allt uppehåller sig Edlund vid landskapets betydelse som litterärt motiv, vid kopplingen till samtidens avfolkningsproblematik samt vid den centrala relationen mellan periferi och centrum. Norr och söder konfronteras i skildringen av skogsindustrins framfart. Inte bara enskilda människor utan en hel kultur föröds enligt romanernas synsätt. Edlund visar hur Astrid Väring knyter an till en norrländsk litterär tradition av bygdeskildringar som vägleds av misstänksamheten mot det moderna. Väring anammar konservatismen till vissa delar men uppvisar också en klivenhet. En redogörelse för den historiska bakgrunden visar att Astrid Väring valde nödårens 1860- och -70-tal för att kunna dra paralleller till sin egen tid av omvälvning och ekonomisk förändring. Väring var under slutet av 1920-talet högerpolitiskt aktiv och även om till exempel hennes skarpa kritik mot Elin Wägners nedrustningskrav (s. 117 ff.) formulerades först efter det att romanerna publicerats ger den ändå en uppfattning om hur författarens konservativa, antikommunistiska och nationalistiskt färgade politiska hållning påverkade hennes litterära verk.

Värings naturskildringar lyfts vidare fram och Edlund framhåller deras tydliga budskap. Människan påminns om sitt beroende av naturen, om den starka kopplingen mellan människa och natur. Sammantaget skulle detta kunna ge romanerna funktionen av sedeskildring, menar Edlund. Men hon vill hellre definiera berättelsen som en kollektiv bildningsroman där den västerbottniska bondeklassen kan läsas in i Mats gestalt. Fostersonen/den västerbottniska landsdelen står i konflikt med den självägande bonden/huvudkulturen. I romanens värld förenas slutligen bondekulturen och moderniteten i en ideal tillvaro. Mats blir självägande bonde. Riktningvisaren pekar framåt.

Edlund redogör även för receptionen av romanerna och påvisar en diskrepans mellan syd och nord. I söder var man överraskad över en norrlandsprosa befriad från sentimentalitet och regionromantik medan de norrländska bedömarena välkomnade en författare som kände sin trakt och kunde ge rättvisa åt dess skönhet och kultur. De mer konservativa recensenterna var kanske inte oväntat positivt inställda och såg i romanerna en angelägen folklivsskildring, medan representanterna för en modernare kritikerskola var snabbare till att uppmärksamma dragen av landskapsromantik och kulturkonservatism.

Det tredje kapitlet, ”Prisromanen *Katinka* – ett smart geschäft?” är en litteratursociologiskt inriktad analys av den roman med vilken Astrid Värings vann första pris i en romantävling 1942. Den storsäljande romanens plats i den litterära samtiden kartläggs och dess mottagande sätts in i ett kulturpolitiskt sammanhang där kritiken mot marknadens vinstintressen stod i centrum. Astrid Värings bevekelsegrunder utreds och av betydelse var såväl hennes privata omständigheter som hennes politiska engagemang. Romanen publicerades mitt under andra världskriget, Astrid Värings äktenskap hade tagit slut 1938 efter det att hon haft ett kortvarigt förhållande med en tysk affärsman, hon hade flyttat till Stockholm och hade nu försörjningsplikten för sig och sina två barn. De besvärliga förlagskontakterna under 1940-talets första år beskrivs liksom Värings kontakter med den protyska författaren Magda Bergqvist von Mirbach och dennas planer på att bilda författarföreningar för kvinnor. Värings intresse i frågan tycks snarare ha varit marknadsstrategiskt än politiskt. Hon såg, menar Edlund, i kontakterna med Bergqvist en chans att bli uppmärksammad i det Stockholm där hon till skillnad från i Vänersborg var en anonym författare i mängden. Ett annat marknadsanpassat steg tog hon när hon lämnade in sitt romanmanuskript *Katinka* till den tävling som utlysts av bokförlaget Wahlström & Widstrand, Svensk Filmindustri AB och *Hemmets Journal*. Filmanknytningen diskuteras och Edlund påpekar att svensk underhållningsfilm under 1930-talet blev mer försvarsvänlig och fosterländsk medan den tidiga fyrtiotalensfilmen fokuserade på samtidsfrågor om skuld och solidariteten med det ockuperade grannlandet i väster. Astrid Värings historiska skildring lämpade sig i det klimatet inte för filmatisering (och filmades heller aldrig; s. 150 f.). Edlund visar vidare hur Värings byggte sin roman

med populärlitteraturens byggklossar, som en anpassning till de medier som fanns representerade i tävlingsledningen. En komparativ analys visar påtagliga likheter med Vilhelm Mobergs *Rid i natt!* som utkom året före Värings roman. Till skillnad från Mobergs roman sker dock inget bondeuppror hos Väring. Verklighetens svenska eftergiftspolitik finner sin motsvarighet i Värings romanvärld. (s. 172)

Astrid Väring sympatiserade med regeringens neutralitets- och beredskapspolitik (s. 154) och Edlund ser Värings prisroman som en naturlig följd av hennes politiska ståndpunkt. Nationalismen skrev hon in i det verk hon författade under fortsättningskriget 1941–44 då Finland och Tyskland enades i kampen mot Sovjetunionen och för Väring blev romanen en lämplig plats att förmedla en kritik mot den antinazistiska rörelsen inom Sveriges Författareförening. Den blev dessutom en kanal för kritik mot statsmakternas förbiseende av norra Sverige – kritiken känns igen från 1920-talsromanerna. (154 ff.)

Edlund vill med sin analys av det negativa mottagandet visa hur det styrdes av den samtida kulturelitens syn på den expanderande masskulturen. Främst rackade recensenterna ned på avsaknaden av sådant som hör den kvalitetslitterära romanen till: kvalificerad personteckning och psykologisk komplexitet. Romanen får också kläskott för den litterära pristävlingen som fenomen. Kritikernas diskussion förs upp på en nivå som rör författarnas villkor i allmänhet och kan sammanfattas med slutsatsen från en upprörd recensent: ”Man måste se krastt också på litteratur: den är avhängig av ekonomiska villkor. Hjälp författarna till trygghet, så skola de hjälpa sig själva till bättre arbeten.” Han poängterar vidare förlagens roll: ”[...] förläggare äro inga pundhuvuden”, utan vet vad de vill ha, nämligen romaner som säljer. (Sten Söderberg, citerad hos Edlund s. 177, 180) Edlund liknar kritiken vid den som riktades mot vad Theodor W. Adorno på 1940-talet kallade kulturindustrin för att ringa in den kapitalistiska kulturproduktionens effekter på den så kallade massan.

I kapitel 4, slutligen, behandlas fyrtiotalensromanen *I som här inträden...* De ideologiska och genremässiga förutsättningarna ritas upp och Edlund redogör för den teoretiska diskussionen kring definitionen av tendensroman och närliggande termer samt motiverar sin definition av *I som här inträden...* som en roman à thèse med hjälp av

Susan Robin Suleimans terminologiresonemang. Romanen vill i skönlitterär form driva en tes och demonstrera sin tendens med berättelsens hjälp. Den är monologisk till sin karaktär och förmedlar sitt syfte med all önskvärd tydlighet. Edlund visar hur definitionen *roman à thèse* även sätter spår i mottagandet, där både den konstnärliga framställningen och romanens aktuella ärende uppmärksammades och där tendensen inte sällan skapade upprörda känslor hos samtidsläsarna, särskilt hos dem som kunde läsa berättelsen som en nyckelroman. Edlund berör även filmatiseringen av romanen 1945 samt diskuterar Värings opinionsbildande roll. Hon konstaterar de kortsiktiga effekterna såsom debatten och uppmärksamheten i pressen men också avsaknaden av bestående förändringar direkt relaterade till romanen och dess mottagande.

Romanen är en samtidsskildring med verklighetsbakgrund. Dess huvudperson är en man som ofrivilligt hamnar på sinnessjukhus och avskedas från sin tjänst i staten efter en livskris. Förebilden för romanens Tomas Eckert var den man som Astrid Varing själv gifte sig med 1947, efter det att han lämnat sjukhuset. Men Edlund pekar även på att Astrid Värings egen barndomsituation med två psykiskt sjuka systrar som gömdes för världen sannolikt påverkade hennes litterära engagemang i frågan. Edlund ger en tidsbakgrund och redogör för synen på mentalsjukvård samt kommenterar folkhemstankens splittring i vision och verklighet. Skötsamhetsidealets verklighetsbaksida var tvångsomhändertagandet av dem som inte passade in. Inte bara Astrid Varing utan även andra samtida författare, till exempel Agnes von Krusenstjerna, riktade kritik mot dessa omständigheter i sina romaner, och Edlund pekar på tematiska och formella samband mellan berättelserna. Såväl romanerna som debatten formar en kritik av det moderna folkhemssverige och bristen på respekt för den enskilda människan.

Edlunds analys av romanen lyfter fram broten mot den renodlade tendensromanen och visar att Varing lagt sig vinn om att skapa en nyanse-rad berättelse som målar i fler färger än svart och vitt. Varing tillämpar effektivt vissa berättartekniska grepp för att övertyga läsaren om hur den ensamme individen lätt kan bli offer för myndigheternas maktutövning. Den dramatiska ironin tillämpas för att markera huvudpersonens tragiska utsatthet och skapa sympati hos läsaren. Olikt ambivalensen i andra romaner av Varing fram-

ställs hjälten här som stadig i sin moral, trots att han stundvis förfaller till otrohet och aggressiva handlingar, och han görs dessutom till någon som läsaren kan identifiera sig med – detta kan hända vem som helst. Det är ett grepp, visar Edlund med hjälp av Suleiman, som är typiskt för tesromanen. Det tragiska slutet där Tomas begår självmord kommer följdenligt. Värings roman inrymmer en kritik inte bara av sinnessjukvården utan av ett socialdemokratiskt folkhemssamhälle som likriktar sina medborgare och straffar avvikarna. Trots sin återvunna livslust och kämpaglöd går hjälten under och det är det korruperade systemet som krossar honom. Likt sin föregångare Oidipus går Värings hjälte från okunskap till insikt. Med analysen av romanen *I som här inträden...* avslutas avhandlingen.

Karin Edlund skildrar ledigt samt intresseväckande ett innehållsrikt författarskap och författarliv; övertygande lyfter hon fram den täta relationen mellan liv och dikt. Tydligt framgår att Astrid Varing i många stycken var en djärv och målmedveten människa med Elin Wägner som viktig förebild. Som ung kvinna från ett stabilt, borgerligt Umeåhem tar hon plats som journalist på den rösträttsivrande *Västerbottens-Kuriren* och engagerar sig i sin skriververksamhet i diverse kontroversiella frågor med socialt patos och demokratisk medvetenhet. Edlund visar hur tiden som journalist blev en viktig skola för Astrid Varing i hennes skönlitterära skrivande. Vid *Västerbottens-Kuriren* fick hon en offentlig röst, hon utvecklade sitt engagemang för det norrländska och hon blev politiskt medveten. Senare i författarskapet skulle denna medvetenhet bli avgörande för hennes ämnesval och stil.

Avhandlingen har en klar disposition och texturvalet är relevant med hänsyn till syftesbeskrivningen. Möjligen kan man fråga sig varför Edlund valt att inte ta upp Värings trettioåttioårs om släkten Scherdin (fyra romaner, 1934–39). Skälet är att de enligt Edlund ”kan betraktas ur ett feministiskt perspektiv och är värda en egen studie” (s. 12). Det är rimligt att förmoda att romansviten inte rymdes inom avhandlingsprojektet. Konstateras kan dock att *Släkten*-sviten innehåller en intressant kvinnokedja, från Katarina över Martha till Anna. Den skildrar en utveckling som ligger både på det individuella och det könspolitiska planet och är definitivt av intresse ur det modernitetsspektivet som avhandlingen anknyter till.

Jag saknar en sammanfattning i avhandlingen, inte minst därför att den griper över så många aspekter av författarskapet – biografiska, literatursociologiska, historiska och textorienterade. En avslutande sammanfattning hade gett en välbehövlig överblick, särskilt dessutom eftersom den engelska summaryn är anmärkningsvärt undermålig.

Vad gäller det formella kan konstateras att avhandlingen är välskriven och att källor och sekundärmaterial i stort behandlats med akribi och noggrannhet. Den största bristen är att de skönlitterära citaten inrymmer en hel del småfel. Dels har småord och skiljetecken utelämnats, dels har flera ord ibland fallit bort. Sådana brister föreligger även bland annat i angivandet av avhandlingstitlar.

Den biografiska redogörelsen är uppdelad i avhandlingen och följer textanalyserna. Den sträcker sig följaktligen endast fram till fyrtiotalet då den sista roman som tas upp i avhandlingen publicerades. Även om avhandlingen främst behandlar perioden från 1920-talet fram till 1940-talet saknar jag en mer heltäckande biografisk presentation, med tanke på att Astrid Varing i så liten utsträckning uppmärksammats i uppslags- och översiktsverk.

En påfallande svaghet i avhandlingen är dess teoretiska ramverk. När det gäller biografi och literatursociologi anknyts främst till översiktsverk, och den komplicerade diskussionen om koloniala perspektiv vilken framför allt förs inom den postkoloniala teoribildningen ges minimalt med utrymme. Hänvisningar till internationella auktoriteter saknas; inte ens de mest flitigt citerade storheterna i sådana sammanhang åberopas. Det medför att den koppling som görs mellan regional identitet i förhållande till en huvudkultur och det postkoloniala perspektivet (s. 19, 30, 45) förefaller illa underbyggd och långt ifrån övertygande. Edlund hävdar (s. 45) att den norrländska indignationslitteraturen uttryckte en upplevelse av ”kolonialt förtryck”, men hon definierar aldrig begreppet ”kolonial”. De afrikanska koloniernas förhållande till sina kolonialherrar samt deras postkoloniala situation skiljer sig ju på många sätt från relationen mellan norrlandsregionen och den svenska huvudkulturen. Dessa skillnader utreds inte. Jag menar att parallellerna kunde ha utnyttjats effektivare om definitionerna klarlagts och precisrats utifrån de specifika omständigheterna. Man kan här tala om till exem-

pel kulturgeografiska konflikter och kapitalistiskt förtryck. Här öppnar sig dessutom ett ypperligt tillfälle att konstruera en teori som utgår från svenska förhållanden. Viktiga bidrag i sådan riktning har också gjorts hos en del av de forskare som Edlund åberopar, till exempel Anders Öhman och Bosse Sundin.

Överhuvudtaget lyser begrepps- och teoridiskussioner i stort med sin frånvaro i avhandlingen, vilket gör att någon övergripande tolkningsram aldrig framträder. Även när det gäller termen modernitet är diskussionen mager. Begreppet är givetvis svårt att kortfattat redogöra för, men tack vare att ett livaktigt vetenskapligt samtal om modernitet har förts under det senaste decenniet är det ändå möjligt att välja ut ett förhållningsätt och även presentera det på ett någorlunda överskådligt sätt. Jag förstår Edlunds utgångspunkt som kopplad till industrialiseringen och den tekniska utvecklingen, medan de estetiska aspekterna får stå tillbaka. Någon sådan samlad precisering formuleras dock inte, och inte heller utnyttjar Edlund tongivande modernitetsforskare som Sven-Eric Liedman, Marshall Berman, Anthony Giddens och Rita Felski för att bara nämna några.

Edlund ger en god presentation av termen nyckelroman/tendensroman och dess relevans för Värings roman *I som här inträden...* Utifrån denna redogörelse diskuteras romanens plats i sin samtid. Här opererar Edlund med begreppet ”folkhem” men hon definierar det egentligen aldrig. Termen var ju både en social realitet och en föreställning, en vision eller bild, vilket bland annat Yvonne Hirdman utrett. En omfattande forskning finns på området men varken Hirdmans, Åke Dauns eller Jonas Frykmans arbeten tas upp. En antydning ges i konstaterandet utifrån Jenny Björkmans forskning att ”det var långt mellan visioner och praktisk verklighet inom den socialdemokratiska makteliten” (s. 200). Denna kontext av verklighet och föreställning kring begreppet folkhem förefaller ytterst relevant också för Astrid Värings ärende och dess litterära resultat.

Som framgår av Edlunds undersökning finns såväl i Astrid Värings eget liv som i hennes roman-konst en kluvenhet mellan gammalt och nytt. Det finns också en framträdande rörelse i författarskapet som Edlund pregnant fångar i avhandlingstiteln: från det västerbottniska till det rikssvenska, från myren till socialpolitiken – från periferi till

centrum. Astrid Våring personifierar själv denna rörelse. Hon flyttade från Umeå till Västergötland till Stockholm, hon vann sig om en rikssvensk litterär karriär och hon engagerade sig i nationellt och internationellt brännande politiska frågor. Denna klivenhet och rörelse hänger ihop och den kan sammanfattas i ett övergripande begrepp, nämligen modernitet. I många stycken svarar Edlund kunnigt och övertygande på frågan hur Våring förhöll sig till omvärlden och litteraturen. Men jag saknar ett mer övergripande svar på frågan *varför*.

I *Vintermyren* gestaltas konflikten mellan gammalt och nytt på flera plan; i tidsskildringen, i personskildringen och i skildringen av kulturen. Den gamla tiden står mot den moderna, Anna-Greta står mot Erik, vidskepelse står mot förnuft och stadsmanér (se till exempel *Vintermyren*, s. 133, 163). Edlund lyfter insiktsfullt fram huvudpersonen Mats Jonssons plats mitt emellan dessa poler. Han är kliven mellan det nya (kunskapen, skolningen) och det gamla. Det nya sipprar in i det gamla och bägge rymmer framgång och misslyckande. Det gamla följer med in i det nya som aldrig helt kan bli rationellt. Hotet om den plötsliga förlusten finns i moderniteten och det finns också i Vårings skildring; sågen brinner ned; Grubbens planer går om intet. Här saknar jag en hänvisning till den klassiska modernitetstes som presenterats av Marshall Berman och som sedan utvecklats inom modernitetsforskningen. Enligt denna kännetecknas den moderna människan av att hon lever med löftena om en ljusnande framtid och på samma gång med hotet om att allt detta plötsligt kan försvinna – och dessutom med vetenskapen om att någonting oåterkalleligen har gått förlorat. Det är en föreställning som genomsyrar Astrid Vårings romankonst och analysen skulle både ha vidgats och förtydligats genom en hänvisning till denna idédiskussion.

Edlund uppmärksammar som nämnts klivenheten hos Mats (till exempel på s. 93 ff.) men lyfter primärt fram klyvnaden mellan magi och realism, mellan folktro och kristendom. En mer övergripande teoretisk diskussion hade kunnat samla alla dessa dubbelheter i romanerna i ett resonemang om den moderna tidens inträde vilket de med all tydlighet skildrar. Ty denna klivenhet är ju modernitetens kännetecken. Den avspeglas i filosofiska och litterära framställningar och den ställer sig tvivlande till den övertro på en framgångsrik rationalitet som framträder i samhällsbyggen och

politik på flera håll i det västerländska samhället kring förra sekelskiftet. Våring kan mycket väl som jag ser det placeras in i ett större sammanhang, såväl litterärt som idéhistoriskt. I en uppsats som Edlund hänvisar till av Bosse Sundin, "Upptäckten av hembygden. Om konstruktionen av regional identitet" (i *Den regionala särarten*, red. Barbro Blomberg, Sven-Olof Lindquist, Lund 1994), påvisas klarsynt kopplingen mellan regionalt och nationellt och Sundin framhåller dels att upptäckten av hembygden var ett nationellt projekt och en konsekvens av moderniseringsprocessen, dels att hembygdsrörelsen drevs av tydliga moderniseringsambitioner. Edlund ansluter sig såvitt jag förstår till Sundins slutsatser men drar inte dessa resonemang till sin modernitetsrelaterade spets i sina analyser.

Intressant nog skildrar både dubbelromanen från 1926–27 och *Katinka* från 1942 kvinnor som genomgår en utveckling: både Anna-Greta och Katinka är till en början bundna av djupt rotade och könsrelaterade föreställningar i kulturen. Anna-Greta låter sig villigt lockas med av skogsarbetarens, flöttjarns, charm – flöttjarn beskrivs också enligt de populärlitterära mallarna för den opålitlige charmören – och hon gifter sig därefter med en man hon egentligen inte älskar vilken dessutom står som en representant för den nya tiden. Katarina förleds av sin passion för den ryske adjutanten. Båda kvinnorna förs emellertid genom luttring och insikt tillbaka till "verkligheten" vilket Edlund uppmärksammat – att *Katinka* får ett lyckligt slut förklaras av marknadsanpassningen och pristävlingsskraven (s. 168). Edlund antyder en könsaspekt när hon visar att flera av Vårings romaner skänker olyckliga slut åt kvinnor som överträder gällande moralbud (s. 167). Man kan, menar jag, med fog betrakta Katarinas och Anna-Gretas öden som ett uttryck för en ambivalens inför det moderna. Romanerna formulerar en oro inför den självsvåldiga kvinnan som går sin egen väg. Måste hon föras tillbaka till kulturen och bli en riktig kvinna? Både Anna-Greta och Katarina sviker såväl människor som ideal och båda slutar efter genomgångna lidanden och nyvunna livsinsikter i traditionellt kvinnliga positioner. Anna-Greta skall förestå byns sjukstuga och det antyds att hon och Mats kommer att gifta sig. Likaså antyds i *Katinka* att Katarina kommer att förenas med den ordentlige Nils och stadge sig. Ändå har deras passionerade utflykter beskrivits med ansenlig glöd i romanerna och som Edlund

noterar sammanfattas till exempel Katinkas opatriotiska kärlekshistoria med orden: "[...] hon kanske inte gjort så orätt, då hon älskat honom [...]" (*Katinka*, s. 308).

Kvinnans plats i moderniteten är osäker, vacklande. Edlund nämner att det hos Våring är kvinnan som får ta konsekvenserna av de otillbörliga förhållandena (s. 166) men analysen förs inte vidare utan stannar på textintern och biografisk nivå. I bägge fallen skildras som sagt kvinnor som tar kontroll över passionen. Förnuftet seggar. Båda romanerna är historiska men Edlund har övertygande visat hur Våring på olika sätt även kommenterar sin samtid med romanen som redskap. Kanske finns även här en sådan modernitetsskildring. Den genusorienterade litteraturforskningen har i olika sammanhang undersökt kvinnans plats i moderniteten och inte minst har relationen mellan passion och förnuft diskuterats. Utvecklingen från okontrollerad passion till insiktsfullt förnuft återfinns på flera håll i kvinnors romankonst från det moderna genombrottet och under de första decennierna av 1900-talet (hos bland annat Victoria Benedictsson och Agnes von Krusenstjerna) och jag menar att Astrid Våring kan läsas i en sådan kontext. Såväl hennes romankonst som hennes politiska övertygelse och egna livserfarenheter speglar denna oro och behovet att skapa ordning i ett hotande kaos. Det brännande i denna gestaltade oro är just tvekyddigheten. Vilket pris har passionen? Vilka gränser kan kvinnan inte överskrida? Och vad händer om hon gör det? Edlund lyfter fram detta i den biografiska analysen men sätter inte in Vårings romaner i ett bredare sammanhang där både teman och ämnesval knyter henne till en central litterär tradition. Avhandlingsförfattaren har inte för avsikt att genomföra en genusinriktad studie, men frågan är om det går att bortse från dessa teman i en avhandling som ändå har ett tydligt kvinno-perspektiv.

Intressant nog finner jag även en koppling till fosterländskhet, till relationen mellan nation och passion. Det svenska skildras som det sansade, svala och förnuftiga. När Katarina lämnat Semion efter en uppsplitande scen då han lidelsefullt kastat sig över henne stannar hon på väg hem för att hämta sig vid en syrenbuske. "Hon bröt av en klase och höll den mot sitt ansikte. Så friskt den luktade. Inte rusande och eggande som rosor, inte kvalmigt och tungt som rysk parfym. Svensk sommar luktade den, blyg och kysk, sval

och ren." (*Katinka*, s. 215 f.) Här finns en uppenbar etnicitets- eller identitetsaspekt. Som Jacques Lacan beskrivit det definieras identitet ofta genom att markera skillnad: man är vad andra *inte* är. Svenskhet är *inte* passion, kvalmighet och övermått. En sådan kontrastverkan skapar Våring ofta då hon ställer det ryska mot det svenska, och så tecknar hon med hjälp av skillnadstanken en bild av vad det innebär att vara svensk. Det svenska knyts samman med en bestämd form av kvinnlighet. Katinkas nyvunna identitet är starkt kopplad till svenskhet. När hon återfinner sig själv – som hårt arbetande, förnuftig och kontrollerad kvinna – återfinner hon också känslan för platsen och hemmet, tillhörigheten: "Fosterland! Det var ett ord vars innebörd hon först nu fattade. Hur hade hon kunnat drömma om att lämna det och bosätta sig i ett främmande land? Här hörde hon hemma. Denna stilla, kåddoftande skog var hennes fosterland och utan den kunde hon inte leva." (*Katinka*, s. 282) Plats och identitet smälter samman. Här märks verkligen den symbios mellan natur och människa som Edlund så tydligt kartlägger hos Våring.

Men här finns även en ambivalens: när Semion och Katarina för första och sista gången förenas kroppsligen i ett passionerat möte på hennes kammarare är det i den ljusa svenska sommarnatten, och "syrenernas doft trängde in genom gardinerna" (*Katinka*, s. 236). Frågan om huruvida hon gjorde rätt som älskade honom dröjer sig kvar. Vårings nationalistiska projekt lyser igenom – och även det är drabbat av klivenheten.

Vårings rikliga redogörelser för folketro och sedvänjor i 1800-talets Västerbotten tolkas av Edlund som en ambition att "göra Västerbotten känt och att ge landskapet en identitet" (s. 93). Många av dessa seder och bruk hade redan försvunnit eller var på väg att försvinna när Våring skrev sina romaner. Flera författare har beskrivit det övergångsskede en kultur befinner sig i då det plötsligt börjar bli intressant att beskriva den. Kulturen förvandlas till bilder och bokstäver. Både Astrid Våring, Vilhelm Moberg och Moa Martinson uppvisade samma medvetenhet. Jag tror att Edlund har helt rätt i att Vårings ärende var dubbelt. Som hon påpekar ville Våring både bevara kunskapen om det förflutna och samtidigt plädera för en livssyn (s. 109).

Men ett av avhandlingens syften är att "undersöka hur myten om landskapet och dess människor är skildrad" i Vårings verk (s. 16). Våring bi-

drar ju själv till att skapa en myt om landskapet. Vad händer när minnet blir litteratur? Denna process kommer i flera tolkningar i skymundan för det socialrealistiska perspektivet.

I kapitel 2 diskuteras Värings naturskildringar (s. 86–91) och Edlund påpekar att hon till skillnad från till exempel norrlandsskildraren Hildur Dixelius-Brettner låter naturen spela huvudrollen, till och med en viktigare roll än människorna. Edlund skriver: ”Titeln *Frosten* tyder dessutom på att klimatet i detta nordliga landskap spelar en avgörande roll för människornas fortlevnad.” (s. 87) Senare konstaterar hon sammanfattande:

I Astrid Värings fall är det uppenbart, att hennes avsikt med naturskildringarna var att ge västerbottningen en starkare känsla för hembygden. Med beroendeförhållandet mellan människa och natur vill hon säga, att människan måste vara varsam med naturen, gå den till mötes, inte föröda den. För gör hon det – stympar den och överger den – blir människan i ordets egentliga bemärkelse rot-lös. (s. 91)

Edlund är något mycket viktigt på spåren och i ett senare avsnitt uppmärksammar hon träffsäkert parallellen mellan den främmande flottarens utnyttjande av Anna-Greta och industrins skövling av skogen. Båda medför ett brott mellan människa och natur. (s. 96 f.)

Relationen mellan människa och natur har en mångfasetterad innebörd i romanerna. Titeln *Frosten* tror jag kan läsas enligt Edlunds tolkning ovan, men det vore att reducera Värings verk om man stannar här. Som jag ser det är samspelet mellan natur och människa det centrala i romanerna, och ofta får naturen tjäna som metafor för det komplicerade människolivet. Edlund kommenterar att naturskildringen ofta tjänar som en spegling av själsstämningar och jag tror att det hade gått att göra betydligt mer av denna omständighet. Naturskildringen hos Astrid Väring har alltid en berättare eller en fokalisator som hjälper läsaren att komma nära det norrländska landskapet och den känsla som romanen vill förmedla. I det hyllningsrop som citeras på s. 87 och som kommer redan på andra sidan i romanen *Frosten* är det berättaren och kanske till och med författaren som för ordet – det är genom detta filter som naturbilden silas. I nästa citat är det genom Lill-Jonas som vi möter naturen – och nu har den en annan innebörd. Skörden står i centrum; naturen står för mat på bordet vilket är det viktigaste för Lill-Jonas.

”Frosten” tjänar därför också inte minst som en bild för relationen mellan människor, vilket Edlund understryker men avstår från att fördjupa sig i. Den är som jag ser det närvarande i förhållandet mellan Mats och hans fostermor Brita, i förhållandet mellan Mats och hans älskade Anna-Greta när missförstånden bryter sönder deras kärlek samt dessutom i Mats inre kamp med sig själv, vilken mycket handlar om starka känslor som måste kontrolleras, kanske rentav frysas ned för att använda en i sammanhanget adekvat metafor. Att uppfatta naturskildringen främst som ett verklighetsanknutet, ideologiskt färgat ärende är därför att förbise verkens litterära aspekter. Edlunds tolkning att naturskildringens viktigaste funktion är som varningsklocka till människan om hennes framfart med naturen riskerar att låsa romanerna i en alltför socialrealistisk position. Väring gestaltar komplicerade mänskliga skeenden *med hjälp av* naturbeskrivningarna och de får med en sådan läsning en mer mångfasetterad och enligt min mening också mer intressant betydelse.

En sådan läsning hade dessutom med fördel kunnat knytas till diskussionen om den moderna tidens inbrytning. Det vacklande moderna medvetande som litteraturen gestaltar från slutet av 1800-talet och under de första decennierna av 1900-talet har en tydlig koppling till naturen och naturskildringen. Astrid Väring tycks inte stå opåverkad av dessa litterära strömningar. Edlund lyfter insiktsfullt fram spänningen mellan det gamla och det nya i *Frosten* och *Vintermyren*. Mats återvändande till jordbruket på moderna villkor blir en plädering för människans beroende av jorden och förhoppningen om att denna medvetenhet kan realiseras i ett modernt bondesamhälle. Detta ses som en konservativ reaktion mot tidens kulturradikala krafter vilka enligt ett konservativt synsätt stod för antinationalism, omoral och auktoritetsförakt.

Men finns inte en mer komplicerad klivenhet i berättelsen? Om man som jag föreslagit läser romanen på ett mer existentiellt plan går det även att lyfta fram till exempel Anna-Gretas frigörelseförsök undan just gamla, auktoritetsbundna föreställningar som konvensäktenskapet. Och på ett socialt plan märks Mats uppror mot den patriarkaliska institution som Grubb representerar eller hans klivenhet mellan individualism och kollektivism. Både konservatism och radikalism framträder i högre grad än vad Edlund uppmärk-

sammar och de kan anknytas till den samtidskritik hon enligt sitt syfte vill frilägga i Värings liv och verk. Det är en ambivalens som hör moderniteten till. Den knyter också Varing tätare till de litterära kolleger i trettioalet hon uppenbarligen helst inte ville associeras med (s. 112), vilket än mer förstärker dubbelheten på ett fascinerande sätt.

Dessutom kan försöken att arbeta med olika fokalisatorer i berättelsen ses som inspirerat av modernismens berättargrepp. Jag menar inte att Astrid Varing var renodlad modernist – som Edlund visar är hon trots allt rotad i en traditionell berättarhållning och litterär stil – men det är ändå möjligt att spåra ett inflytande från de strömningar i tiden som utvecklas under tjugotalet och når sin kulmen under nästa decennium. Ett närliggande exempel är författaren Stina Aronson, som under tjuogo- och trettioalet experimenterade med modernistiska stilarter och fulländade försöken med *Hitom himlen* 1946. Stina Aronson arbetar just med skilda berättarröster och utvecklar sitt säregna språk genom att blanda rikssvenska och dialekt samt genom att låta olika perspektiv träda fram i sin egen rätt. Därmed lyfter hon fram röster som tidigare varit ohörda – på samma sätt som Astrid Varing. Finns inte sådana spår även hos Varing? Och blir de inte lättare att finna om det socialrealistiska tolkningsperspektivet får stå åt sidan?

Edlund kartlägger noggrant och med relevanta exempel Värings konservativa hållning. Framför allt belyser hon författarens personliga politiska hemvist vilken givetvis sätter avtryck i författarskapet. Ett talande exempel erbjuder Edlunds utmärkta jämförelse mellan romanen *Katinka* och Vilhelm Mobergs *Rid i natt!* vilken med all säkerhet inspirerat Varing. Edlund visar hur det starka bondeuppror som gestaltas i Mobergs roman hos Varing förvandlats till följsamhet och försiktighet – helt i linje med regeringens eftergiftslinje under det pågående andra världskriget. (s. 170–73) Sådana iakttagelser kastar ett nytt och innebördsdigert ljus över trettio- och fyrtiotalslitteraturen.

Samtidigt är det relevant att diskutera författarnas förhållande till aktuella *litterära* strömningar. Trettioalets författarna återvände i stora skaror till naturidyllen; den blir ett litterärt topos. I detta kan väl även rymmas en radikal omdefiniering av synen på naturen och ett ifrågasättande av folkhemstankens blinda rationalitet.

Värings konservatism handlar mycket om en

politisk övertygelse. Ibland framgår inte tydligt av avhandlingens resonemang vad som kan föras till denna personliga politiska hållning å ena sidan och å den andra till det litterära uttrycket i romanvärlden. I vad mån ansluter sig Varing till samtidens litterära stilgrepp och motiv? Naturidyllen är ett sådant exempel. Givetvis finns ofta en koppling mellan politisk åsikt och konstnärlig form men sambandet är komplicerat. Edlund hänvisar vid flera tillfällen (till exempel s. 109 ff.) till Värings konservativa inställning i sociala och kulturella frågor så som den kommer till uttryck i artiklar, föredrag och debattinlägg. Varing var också under 1920-talet högerpolitiskt aktiv vid några tillfällen lokalt i Vänersborg.

Edlund understryker dock att Varing i sitt skönlitterära författarskap gestaltar en betydligt mer komplex ambivalens än hon gör som debattör: ”Denna ambivalens som i *Frosten* och *Vintermyren* ligger i förhållandet mellan periferi och centrum kommer här plötsligt till uttryck [i ett föredrag om kultur och natur], vilket visar att Astrid Varing var medveten om människans kluvenhet, trots att hon i de flesta sammanhang ihärdigt försvarade sin konservativa ståndpunkt.” (s. 111) Jag vill hävda att denna diskrepans mellan dikt och verklighet är avgörande, och vi möter den hos en rad författare vilka verkat som ivriga debattörer vid sidan av sitt författarskap – August Strindberg och Vilhelm Moberg är endast ett par exempel. Den intensitet med vilken författaren förfäktar en åsikt i debatten kan förvandlas till något annat, mer flerskiktat och djuplodande i den skönlitterära gestaltningen. Därför kan man fråga sig vem avhandlingens titel syftar på. Undertiteln beskriver Astrid Varing som ”konservativ författare” och som Edlund visat föreligger flera paralleller mellan hennes politiska åsikter och de budskap som träder fram i romanerna. Men läser man hennes författarskap är bilden mångbottnad, vilket Edlund ju också påpekar. Hon visar dessutom genom ett för Varing ovanligt brev till författarkollegan Gertrud Lilja hur en mentalitetsbrottnings pågår hos Varing mellan den gamla och nya tiden (s. 114).

Jag saknar en problematisering av denna omständighet i Edlunds studie, vilken ju så konsekvent och spännande låter det biografiska löpa parallellt med analyserna av de skönlitterära verken. Nu stannar hon vid att konstatera konflikten snarare än att utreda den. Problematiken kommer till uttryck i avhandlingen men den hade

med fördel kunnat samlas till ett eget avsnitt eftersom den är så viktig både i Värings författarskap och i samtiden.

Frågan är dessutom om avhandlingstiteln gäller hela den del av författarskapet som behandlas. Är det den ”konservativa” Väring som skriver *I som här inträden...*? Hennes kanske ibland politiskt renodlade koncentration på individen och hennes hätska kritik mot kollektivism och systemtänkande kan tolkas som konservatism, men det kan också ses som ett radikalt rop från en orädd opinionsbildare som påverkats av freudianska strömningar i tiden. Hennes fokus på begäret, sexualiteten och den frihetsälskande människan i romanen för längre än till systemkritiken och motviljan mot folkhemmets likriktning. Edlunds läsning av romanen som tendensroman och vredgad samhällskritik är övertygande och sätter in den i ett mycket relevant tidssammanhang. Men även här torde moderniteten spela en avgörande roll och som jag ser det kommer den inte minst till uttryck i de psykoanalytiskt färgade stråken i skildringen där både Tomas, Märta och Nea intar viktiga positioner. Edlunds syfte är inte att göra en psykoanalytisk tolkning, men hon introducerar i sin inledning modernitetsperspektiv som sedan saknas i detta kapitel. Hon nämner vid några tillfällen anknytningen till trettioårsprimitivismen och jag tror att den är av betydelse och komplicerar Värings samhällskritik.

Så till några avslutande kommentarer. Genomgången av romanernas mottagande är föredömligt analytisk. När Edlund lyfter fram skillnaderna mellan synsätt i syd och nord samt hur recensenternas syn på masskulturen träder fram i mottagandet av *Katinka* frilägger hon centrala, kultursociologiska frågor om regionala perspektiv, opinionsbildning och smak.

Det är anmärkningsvärt är att så lite sägs om så viktiga författarkollegor som Stina Aronson och Sara Lidman. Den förra kan mycket väl med sina prosaverk före genombrottet 1946 ha haft ett inflytande på Astrid Väring. Vad gäller den senare kunde Astrid Värings eventuella betydelse som föregångare kommenterats. Edlund skriver lakoniskt att Väring ”hade oturen att komma i skuggan av Sara Lidmans västerbottensskildringar och av 1940- och 50-tals-modernismen” (s. 247). Detta är ju en tankeväckande men kortfattad värdering som inte kommenteras utförligare. Både Aronson och Lidman skrev utifrån ett regionalt perspektiv, de använde båda dialektala inslag i sina romaner

och de förhöll sig på olika sätt till modernismen. En viktig aspekt i sammanhanget är Värings konservatism och dess stilistiska genomslag. Väring var verksam under modernismen; kan det ha varit en kritisk markering från hennes sida att skriva i en icke-modernistisk stil (Stina Aronsons ambitioner gick ju i en annan riktning)? Edlund antyder att Väring inte ville låta den språkliga formen stå i vägen för läsaren (s. 78). Det är möjligt att man även kan spåra en reaktion mot modernismens formspråk.

Med sin avhandling om Astrid Värings författarskap från mitten av 1920-talet fram till 1944 ger Karin Edlund en mångförgrenad bild av ett märkligt skrivarliv som nu för första gången ägnats ett mer omfattande vetenskapligt intresse. Hennes studie ställer inte bara den västerbottniska författaren i fokus; den kastar också ljus över den regionala litteraturens villkor, den litterära marknaden och mellankrigstidens litteraturklimat.

Karin Edlund har valt att konkret följa författarens väg och de litterära verkens relation till den verklighet de föddes i. Den teoretiska diskussionen har fått stå tillbaka och det betyder att utblickarna mot större idésammanhang uteblir. Dessutom finns vissa luckor i kartläggningen av Astrid Värings litterära position, främst vad gäller relationen till samtida författarskap. Som jag velat visa finns här en rad paralleller såväl idémässigt som motiviskt, vilket placerar Värings regionalt färgade litteratur mitt i den svenska mellankrigstidens och fyrtioalets litterära fält. Vikten av en sådan samtidskontext framträder tydligt i det utmärkta avsnitt som jämför Astrid Värings och Vilhelm Mobergs beredskapsromaner. Som framgått ovan rör min viktigaste kritik till yttermera visso avsaknaden av en begreppsdiskussion, tolkningen av gestaltningen i Värings romankonst av relationen mellan gammalt och nytt, synen på förhållandet mellan fiktion och verklighet samt definitionen av Astrid Väring som konservativ författare.

Karin Edlunds breda perspektiv har emellertid förtjänster. Genom att lyhört kombinera verktolkningen med biografisk och litteratursociologisk analys kastar hon nytt ljus över en mycket vanligt förekommande form av svensk litteratur, den som är förankrad i en region eller ett landskap. Hon inbjuder till att reflektera över hela konceptet provins/periferi-centrum och lämnar därmed ett viktigt bidrag till ett forskningsfält

under utveckling. Förtjänstfullt uppmärksammar Karin Edlund norrländspatriotismen, naturromantiken och den sociala medvetenheten hos en enskild författare och bidrar därmed med ny kunskap om en viktig brytningsperiod i den svenska litteraturhistorien.

Anna Williams

Caroline Graeske, *Bortom Ödelandet. En studie i Stina Aronsons författarskap*. Brutus Östlings Förlag Symposion. Stockholm/Stehag 2003.

”Det bor oklara aningar i oss om andra världar med sköra och skygga ting i, som flyr undan för läpparnas viskningar och till och med för tankens beröring” skriver Stina Aronson (1892–1956) i en essä om de narkotiska medlens betydelse för konstnärskapet (i *En bok om rus och inspiration*, 1948). Ett förvisso etiskt diskussionsämne. Stina Aronson och etik? Var Aronson inte någon hembygdsskildrare, en provinsialist? Det brukar i alla fall vara den allmänna litteraturhistoriska bilden av Stina Aronson, författaren med så många namn och ansikten, Sara Sand, Mimmi Palm, tiotalisten, modernisten, arbetarförfattaren, provinsialisten. I Caroline Graeskes avhandling skymtar ännu en aspekt i Aronsons författarskap: det etiska. Men vem var nu denna Aronson? Caroline Graeske skriver i inledningen: ”I dag nästan femtio år efter hennes död är det, vågar jag påstå, få som känner till hennes verk” (s. 12). Aronson, som fick sitt litterära genombrott 1946, 25 år efter debuten, ansågs dock som en betydande författare kring 1950. Före genombrottet hade Aronson fått 11 litterära verk publicerade. Men även enligt Caroline Graeske fokuserade den svenska litteraturhistorieskrivningen i allmänhet författarskapet efter genombrottet med romanen *Hitom himlen* där handlingen blev förlagd till Norrbotten. Caroline Graeske har visat i sin avhandling att det finns ett mycket intressant författarskap före genombrottet, även om man inte ska förneka att genombrottsromanen blev en litterär milstolpe i Aronsons författarskap. Det handlar om ett helt författarskap som onödigt har styckats sönder av litteraturhistorikerna och det är därför mycket glädjande att det föreligger en ny avhandling om Stina Aronson. Med sin avhandling har Graeske också bidragit till Aronsonforskningen med nya synpunkter och hon visar tydligt att Aronson under hela sin författarbana förde en dialog med de

kritiska läsarna: författarkollegor, förläggare och recensenter. Hela tiden har Aronson försökt att etablera sig i ett samtida författarklimat.

I inledningen ges först en allmän beskrivning av Stina Aronsons författarprofil där författarskapets variation och hennes litterära dialog med samtiden fokuseras. Caroline Graeske presenterar Aronson som en författare som ”lyckades erövra en ställning i det litterära fältet samtidigt som hon utvecklade en estetik som utgör en alldeles särskild företeelse i den svenska litteraturhistorien” (s. 13). Sedan presenteras tidigare forskning, till exempel Margit Rasmussons *Lång väg hem*, från 1968 och Marianne Hörnströms essäer och artiklar om Aronson. Andra forskare som har skrivit om Aronson är bland andra Eva Adolfsson och Ebba Witt-Brattström.

Huvudsyftet med avhandlingen är att nansera bilden av Aronsons författargärning, att ge en bild av hur Aronson utvecklas som skribent och att undersöka hur hon etablerade sig i ett samtida kulturklimat. En grundläggande utgångspunkt är alltså att Aronsons författarskap bildar en helhet, att det rör sig om en pågående process och att de tidigare verken före *Hitom himlen* inte ska betraktas som manerade böcker. Frågor som avhandlingsförfattaren vill ta upp är:

Vilka sociala faktorer påverkade Aronsons författarprojekt? Vad betyder det faktum att hon är kvinna för hennes författarliv? Hur utvecklar Aronson sitt språk? Vilka teman och motiv intresserar hon sig för? Finns det en kontinuitet i hennes författarskap och hur ser den i så fall ut? (s. 17)

Det är många frågor som ska besvaras här och utöver det har Caroline Graeske försökt anlägga ett etiskt perspektiv på Aronsons litterära verk.

Graeske har haft ett stort korpus att hantera. Förutom de litterära texterna finns det ett omfattande arkivmaterial med bland andra brev, dagböcker och tidningsintervjuer. Det har nog föranlett att avhandlingsförfattaren har valt att arbeta med flera teoretiska och metodologiska perspektiv. Ett relevant narratologiskt begrepp som är viktigt i avhandlingen är den så kallade aronsonska berättaren. De olika vetenskapsområden som Graeske har ansett vara relevanta för sin studie är institutionsforskning, med bland andra Pierre Bourdieus fältbegrepp och genusforskning, med Simone de Beauvoirs *Det andra könet* (1949). De får en kort behandling i av-